

3. Demin, V. A. (2004). Professional'noe obrazovanie kompetentnogo spetsialista: ponyatie i vidy [Vocational education of a competent specialist: concept and types]. *Monitoring obrazovatel'nogoprotsessa* [Educational process monitoring], 4, 35-41. (in Russian)
4. *Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework.* (2004). Brussels: European Commission. (in English)
5. Kremen, V. H. (Ed.). (2014). *Natsionalny I osvittii hlosarii: vyshcha osvita* [National Education Glossary: Higher Education]. Kyiv: Vydav. dim «Pleiady» (in Ukrainian)
6. Lohvinenko, V. H. (2008). *IKT-kompetentnist ta IKT-kompetentsiia maibutnoho fakh I vtsia. Teoriia ta metodyka navchannia matematyky, fizyky, informatyky* [ICT competency and ICT competence of the future specialist] (T. 3, vol. VII, pp. 121-131). KryvyiRih: NatsMetAU. (inUkrainian)
7. *Pro natsionalnu stratehii u rozvytku osvityv Ukraini do 2021 roku* [On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021]. No 344/2013. Available at: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (accessed 1 May 2022). (in Ukrainian)
8. *Prohrama rozvytku OON (PROON)*[United Nations Development Programme (UNDP)]. Available at: <http://za.nrav.org/rivniy-rivnomu-vseukrayinska-blagodiy-na-asotsiatsiya> (accessed 1 May 2022). (in Ukrainian).

Горошкіна Олена,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України, Україна
Goroshkina Olena,
doctor of pedagogical sciences, professor,
Head of the Department of Ukrainian Language and Literature
Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of
Ukraine, Ukraine

МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

METHODS AND TECHNIQUES OF FORMATION OF KEY COMPETENCES IN STUDENTS AT UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS

Annotation. The author describes the options for supplementing traditional methods of teaching the Ukrainian language with techniques that promote the development of key competences of students.

Keywords: method, reception, key competences, students, Ukrainian language lesson.

Компетентнісний підхід до навчання української мови визначає посилення прикладного характеру мовної освіти, що уможлиблює застосування теоретичних відомостей як інструменту пошуку ефективних шляхів розв'язання навчальних і життєвих завдань, пояснення ситуацій, явищ.

Зміна завдань в умовах зміни векторів освіти від традиційної (знаннєвої) парадигми до компетентнісної, що передбачає забезпечення всебічного розвитку особистості, її пізнавальних здібностей, критичного мислення, емоційного інтелекту спричинила перегляд не тільки змісту й результатів освіти, а й дидактичного інструментарію. Упродовж кількох десятиріч запити традиційного навчання успішно забезпечували методи, які відображали пріоритетність знаннєвого компонента, що спричинило ототожнення рівнів сформованості тієї чи тієї компетентності з рівнем засвоєння теоретичного матеріалу; визначило як домінувальні суб'єкт-об'єктні стосунки між учителем та учнями

Для розв'язання пріоритетних завдань, що стоять перед освітянами сьогодні, потрібні інші методики, технології навчання української мови, ключовими елементами яких є методи. Особливої актуальності набуває формування в здобувачів освіти одинадцятьох ключових компетентностей, визначених Державним стандартом базової середньої освіти. Це спонукає вчителів до пошуку ефективних методів і приймів формування компетентностей.

У лінгводидактиці досі не розроблено досконалої класифікації методів, що забезпечувала б суб'єктність учасників освітнього процесу, спрямовували їх на новий освітній результат, сприяли розвитку особистості кожного учня. У практиці навчання української мови виразною є тенденція до вивищення ролі дидактичного інструментарію, який номінують то методом, то прийомом, то елементом технології чи технологією. Н. Голуб, намагаючись виявити причину чисельного зростання методів навчання виявила, «що типовими причинами є наявність варіантів, різновидів одного методу, кожен із яких почасти згадують як окремий метод, а також сплутування понять «метод» і «прийом», «метод» і «методика», «метод» і «технологія» [1]. Почасти можна побачити в педагогічних відкритих джерелах сплутування понять, наприклад: кейс-метод, метод кейсів, ситуаційний метод, метод ситуативного моделювання; «види діалогового навчання», «діалогові технології», «діалогові види роботи», використання їх як синонімічних. У попередніх публікаціях ми вже привертали увагу до означеного аспекту [2].

В умовах нинішньої ситуації, що характеризується трансформацією змісту навчання, що відображено в розробленні нових модельних програм; змін формату навчання, спричинених всесвітньою пандемією, війною, розв'язаною росією проти України, що активізували динамічний розвиток дистанційного навчання, складно запропонувати універсальну класифікацію методів навчання. До того ж зазначимо, що вчителі української мови і літератури завжди послуговувалися різними класифікаціями методів навчання, про що свідчать результати онлайн-опитування, проведеного науковими співробітниками відділу

навчання української мови і літератури Інституту педагогіки НАПН України в 2020-2021 навчальному році [3].

Як уже зазначалося, останнім часом на уроках української мови зусилля вчителів спрямовані на формування в здобувачів освіти ключових компетентностей. З огляду на це актуальною стала проблема вибору методів і прийомів формування означених компетентностей. На нашу думку, для цього доцільно доповнити традиційні методи низкою прийомів, що сприяють розвитку критичного мислення, формуванню вмінь розв'язувати проблеми, працювати в команді, приймати рішення, керувати емоціями, ефективно спілкуватися, формулювати припущення, генерувати нові ідеї.

Кожен із методів має свої переваги й відповідну сферу застосування. Значні можливості для засвоєння учнями орфоепічних норм української літературної мови надає *метод повідомлення (слово вчителя)*, функції якого в умовах компетентнісно орієнтованого навчання розширюються й ускладнюються. Цей метод застосовують на всіх етапах уроку: під час пояснення нового матеріалу, закріплення, коли вчитель своїми доповненнями й поясненнями сприяє усвідомленню вивченого, узагальнювального повторення, коли вчитель підводить підсумки роботи над певною темою чи розділом курсу мови й окреслює шляхи подальшої роботи здобувачів освіти. Загальновідомо, що пояснення характеризується монологічністю, однак широкий спектр реакцій робить його певною мірою діалогізованим. До діалогу спонукають запитання, що можуть «зачепити учнів», пов'язані з використанням матеріалу, який вивчається, за межами уроку.

Останнім часом слово вчителя зазнає трансформацій, оскільки педагог намагається забезпечити активну взаємодію всіх суб'єктів освітнього процесу, використовуючи прийом запитань, спонукаючи учнів до висловлення власних думок, формулювання гіпотез тощо. Почасти слово вчителя завершується колективним обговоренням чи вправою, яка дає змогу застосувати здобуті знання.

Слово вчителя – це й спосіб звернення до учнів, впливу на їхні почуття, думки, поведінку, і різноманітні види зв'язку етапів уроку в єдине ціле, і пояснення нового матеріалу, тлумачення слів, мовних термінів.

Поширеним методом, що передбачає усну діалогічну форму педагогічного спілкування, є бесіда. Практика засвідчує, що вчителі застосовують різні види постановки запитань: фронтальне опитування, взаємоопитування, білетне опитування (вибір запитань здійснюється за білетами), ланцюжкове опитування, експрес-опитування. Так, на початку уроку «Поглиблене повторення вивченого з фонетики в 1-4 класах. Голосні й приголосні звуки» (5 клас) доцільно поставити учням запитання, що спонукають учнів до актуалізації опорних знань: 1. Що таке «звуки мови»? 2. Які звуки називаємо голосними, які – приголосними? Яка між ними різниця? 3. Чому ця тема важлива?

Формуванню в учнів мотивації до навчання української мови загалом й означеної теми зокрема сприяють: 1. Для чого людині потрібно знати звуки

мови? 2. Наскільки важливо бути уважним до вимови кожного звука? 3. Що спільного в словах *айфон*, *диктофон*, *смартфон*, *телефон*? 4. Чому важливо, користуючись цими приладами, дотримуватися правильної вимови?

На рефлексійному етапі уроку вчитель здійснює підбиття підсумків, обговорення труднощів, які виникали під час роботи, а також можливостей застосовувати здобутий навчальний досвід у життєвих ситуаціях. І тут важко переоцінити роль бесіди: *Що нового ви дізналися сьогодні? Які почуття викликала у вас тема уроку? Чи на всі запитання ви одержали вичерпну відповідь? Що було найважливішим на уроці? Чому не треба відкладати важливе на потім?*

Значне місце в освітньому процесі посідає метод роботи з підручником, що сприяє вдосконаленню навичок самостійної роботи учнів з літературою, які надзвичайно важливо в контексті неперервності освіти.

Для формування ключових компетентностей здобувачів освіти метод роботи з підручником можна доповнити такими прийомами, як-от: виділення ключових слів у тексті; ранжування інформації (я знаю і розумію; я знаю, але не дуже розумію (цей матеріал є складним для мене), я не знаю (цей матеріал є новим для мене); заповнення таблиць «Знаю – хочу дізнатися – дізнався (дізналася)»; добір запитань до теоретичних відомостей, представлених у підручнику; доповнення прикладів, наведених у книжці, власними; складання карт пам'яті, колажів, схем, таблиць за результатами опрацювання мовних відомостей; добір заголовка до тексту; сенкан; кластер тощо.

Одним із традиційних, проте незмінно важливих, є метод спостереження. Традиційно педагоги організовували спостереження над «поведінкою» мовних одиниць у текстах. Не менш важливо спиратися в процесі спостережень на життєвий досвід дитини, спонукаючи її уважно спостерігати за довкіллям. Наприклад:

I. Прочитайте текст. Складіть подібний про свої враження від звуків природи (шуму струмка, співу пташок тощо).

Ви чули колись, як закипає чайник? Авжеж, чули! Та чи слухали? Отак, щоб цільово, свідомо записуючи звуки від зростаючого шепотіння й ш-ш-ш-шипіння, яке прискорено переходить у хрип-п-п-п-п, по тому булькання-й-белькотіння і аж до промовистого «кляццц» із повільним видиханням втомленої від натуги води (М. Титаренко).

II. Уявіть літній ранок з усіма його звуками й барвами. Запишіть усі звуки (а в дужках – розшифрування до них), якими повниться ця пора доби. Які звуки – голосні чи приголосні – переважають? Чому?

Одним із ефективних методів навчання української мови в школах є *метод вправ*. Нині складником методу вправ стали компетентнісно орієнтовані завдання (КОЗ), призначення яких полягає в тому, щоб показати учням життєві ситуації застосування здобутих на уроках української мови знань, набутих умінь і навичок.

Значна частина КОЗ побудована на матеріалі тексту, тож для формування будь-якої ключової компетентності вчителі активно застосовують такі прийоми,

як аналіз тексту відповідної тематики, що дає змогу учням виокремити проблему, порушену в ньому; висловлення припущень, що уможлиблює вибір шляхів розв'язання проблеми; прогнозування результатів тощо. Наприклад: *Прочитайте текст уголос, уставляючи потрібні букви. Чи траплялася у вашому житті подібна ситуація? Чи впевнено себе почуває людина в такій ситуації? Що треба зробити, щоб уникнути прогалин у знаннях?*

Ти сидиш на уроці й несподівано усвідомлюєш, що нічого не розумієш із того, про що ..оворить учитель. Він уживає імена та вислови, про які ти не маєш поняття, і хоч ..ав не ловиш, анічо..ісінько не можеш зба..нути. На твоє запитання сусід по парті із здивуванням відповідає: «Так це ж було минулого тижня. А про те ми ..оворили місяць тому. Еге ж... Але тобі довелося два тижні хворіти вдома, а ще раніше відпроситися з уроку на репетицію вистави». Тепер усе зрозуміло: ти маєш про..алини в знаннях (За А. Чольвінською-Школік).

Спостереження за освітнім процесом засвідчують, що в процесі навчання української мови вчителі активно застосовують метод проєктів, що передбачає застосування низки проблемно-дослідницьких, пошукових завдань, спрямованих на реальний, практичний результат.

Отже, для формування в учнів ключових компетентностей доцільно доповнювати традиційні методи навчання української мови прийомами, що сприяють розвитку критичного мислення, формуванню вмінь розв'язувати проблеми, працювати в команді, приймати рішення, керувати емоціями, ефективно спілкуватися, формулювати припущення, генерувати нові ідеї.

Список використаних джерел

1. Голуб Н. Категорійний апарат сучасної української лінгводидактики: проблеми і перспективи. *Українська мова і література в школі*. 2013. №3.С.2-8.
2. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М. Сторителінг на уроках української мови: до проблеми дидактичної номінації. *Вісник Глухівського національного університету імені О. Довженка*. 2021. № 3 (47). С. 97-102.
3. Горошкіна О.М., Бондаренко Н.В., Новосьолова В.І., Попова Л.О. Методи навчання української мови у версії вчителів-предметників. *Проблеми сучасного підручника*. 2021. № 2. С. 55-63.

References

1. Holub, N. (2013). Categorical apparatus of modern Ukrainian linguodidactics: problems and prospects. *Ukrainian language and literature at school*, 3, 2-8. (in Ukrainian)
2. Holub, N.B., Goroshkina, O.M. (2021). Storytelling in Ukrainian language lessons: to the problem of didactic nomination. *Bulletin of Hlukhiv National University named after O. Dovzhenko*, 3 (47), 97-102. (in Ukrainian)

3. Goroshkina, O.M., Bondarenko, N.V., Novoselova, V.I., Popova, L.O. (2021) Methods of teaching the Ukrainian language in the version of subject teachers. *Problems of a modern textbook*. 2, 55-63. (in Ukrainian)

Зубцова Юлія,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Запорізького національного університету, Україна
Zubtsova Yuliia,
Candidate of Pedagogy Sciences, Associate Professor in the Department of Pre-school and Primary School Zaporizhzhia National University, Ukraine

Манило Юлія,
здобувач освіти Запорізького національного університету, Україна
Manylo Yuliia,
higher education applicant Zaporizhzhia National University, Ukraine

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
ДО ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЛЬНОГО
СЕРЕДОВИЩА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

**PREPARING POTENTIAL TEACHERS FOR DESIGNING
EDUCATIONAL DEVELOPMENTAL ENVIRONMENT
IN PRIMARY SCHOOL**

Annotation. The article is devoted to the issue of creating an educational environment that can provide a set of opportunities for self-development of all subjects of the educational process. The importance of improving the content of professional training of future teachers to create an effective educational environment in primary school is substantiated.

Keywords: environmental approach, educational and developmental environment, vocational training, future primary school teachers, pedagogical conditions

Реформування національної системи освіти, актуалізує потребу підготовки педагогічних кадрів, які здатні працювати згідно з сучасними орієнтирами, що окреслено в Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». Серед проблем, які потребували змін та визначені в Концепції, є ідея створення освітнього середовища, яке здатне забезпечувати комплекс можливостей для саморозвитку